

Religionsvidenskabsstudiet er en gymnasielæreruddannelse

Om den lundagerske fagforståelse og religionsundervisningen i Holland

MARKUS ALTENA DAVIDSEN

ENGLISH ABSTRACT: *The article discusses Hans Jørgen Lundager Jensen's view of the relationship between the study of religion as an academic discipline and religious education in Danish high schools. For Hans Jørgen, the societal relevance of our discipline lies in the education of high school teachers who can communicate solid knowledge of the world's religions and challenge stereotypes and prejudices. Hans Jørgen's ideas on the study of religion as academic teacher training were formed during his own studies in the 1970s of what was then called the Study of Christianity (kristendomskundskab), but they are equally relevant today. His views have inspired the author of the present article in his work on improving religious education in the Netherlands.*

DANSK RESUMÉ: *Artiklen udfolder det syn på forholdet mellem religionsvidenskab og religionsundervisning, som har præget Hans Jørgen Lundager Jensens virke som underviser, formidler og studieleder. For Hans Jørgen viser religionsvidenskabens samfundsrelevans sig i uddannelsen af gymnasielærere, der kan formidle et bredt kendskab til religion til unge mennesker og vise dem, at religion ikke er så tosset endda. Hans Jørgens syn på religionsvidenskabsstudiet som en gymnasielæreruddannelse blev formet i hans egen studietid på kristendomskundskab i 1970'erne, men det er lige så aktuelt i dag som dengang. Hans ideer har inspireret nærværende artikels forfatter i arbejdet med et styrke religionsundervisningen i Holland.*

KEY-WORDS: *Religious education; Study of Christianity (kristendomskundskab); secondary education; Roy Rappaport*

Hans Jørgen Lundager Jensen har på mange måder været et akademisk forbillede for mig. Under min studietid nød jeg hans inspirerende undervisning – dramatiseringen af felttogene med Arken i israelitisk religion og den engagerede gennemgang af Durkheim og Rappaport i forskningshistorie. Især fascinationen af Rappaport smittede. Mit første spæde conferenceoplæg holdt jeg om Rappaport på det 13. *Symposium der Studierenden der Religionswissenschaft* i Marburg, og der mødte jeg en dejlig hollandsk religionsvidenskabsstudie fra Nijmegen, Judit, som jeg senere blev gift med. Der kan man bare se, hvad begejstring for Rappaport kan føre til! Hans Jørgen og jeg sad også en tid sammen i studienævnet – han som formand og jeg som næstformand. Vi arbejdede sammen med daværende dekan for Det Teologiske Fakultet, Carsten Riis, omkring den nye studieordning og debatterede med hinanden i det netop oprettede studentermagasin *Figenbladet*.

I samarbejdet med Hans Jørgen blev jeg gradvist bevidst om den forståelse af religionsvidenskab som fag og uddannelse, som gennemsyrede hans arbejde – hvad enten det var som underviser, forsker, formidler eller studieleder. Et par centrale elementer i denne 'lundagerske fagforståelse', som jeg vil udfolde i det følgende, er, at religionsvidenskabsstudiet først og fremmest må betragtes som en gymnasielæreruddannelse, og at både universitetets religionsvidenskab og gymnasiets religionsfag må finde en balance mellem kritisk at anskue religion udefra og empatisk at udvikle en forståelse for det religiøse perspektiv. Jeg runder artiklen af med en diskussion af, hvordan den lundagerske fagforståelse har inspireret mit eget arbejde med at styrke religionsundervisningen i Holland.

Den lundagerske fagforståelse og gymnasieskolens religionsfag

Hans Jørgens syn på forholdet mellem religionsvidenskab og gymnasiets religionsfag blev formet under hans egen studietid på kristendomskundskab i anden halvdel af 1970'erne. Dengang var det Institut for Kristendomskundskab, der uddannede religionslærere til gymnasiet, og for at understrege dets karakter af gymnasielæreruddannelse ændrede studiet på kristendomskundskab i 1980 ligefrem navn til religion. I anledning af 10-årsjubilæet for oprettelsen af Institut for Kristendomskundskab redigerede Hans Jørgen sammen med Erik Nørr antologien *Religion på universitetet*, og i sit eget bidrag vovede han følgende spådom:

Der er ingen tvivl om, hvad der bliver firsernes tema. Med de reformer, man planlægger for hele gymnasie- og HF-sektoren, står religion særdeles yderligt. KK kommer altså ikke uden om at tage "pædagogikken" op – men nu er det ikke nye undervisningsprogrammer, materialsamlinger og let forståelige introduktionshæfter, det gælder. Faget må gå ind i en helt anden og meget mere krævende debat om humanioras nødvendighed i almindelighed og religions i særdeleshed. Det er en debat, der omfatter tre lige vigtige og sammenhængende problematikker: det undervisningspolitiske (hvilke kræfter vil skære ned på humaniora i undervisningssystemet og i hvis interesse?), det didaktiske (hvad vil vi med religionsundervisningen, hvad vil vi lære fra os?) og det faglige (hvad vil vi lære os selv?) (Lundager Jensen 1981, 110-111).

At debatten om humaniora og religions nødvendighed blev afgørende i 1980'erne, fik Hans Jørgen ret i, og da institutterne for kristendomskundskab og religionshistorie i 1990 blev sammenlagt til Institut for Religionsvidenskab, og religionsvidenskab blev den nye gymnasielæreruddannelse, fortsatte Hans Jørgen med at gennemtænke religionsvidenskabsuddannelsen forhold til gymnasieskolen. Det gjaldt ikke mindst i hans tid som studieleder fra 2001 til 2006. I arbejdet med 2005-studieordningen stod gymnasieskolens behov centralt, kvote-2-ansøgere, der på lærerseminariet var blevet vakt af kristendomskundskabsfaget og nu ønskede at skifte til religionsvidenskab for at blive gymnasielærere, fik adgang til studiet uden videre, og vi studerende blev opfordret til at se os selv som gymnasielærere in spe og til at være stolte af det. De fleste af mine studiekammerater fra dengang er nu religionslærere på hf eller i gymnasiet. Det er takket været Hans Jørgens begejstrede undervisning og formidling af Rappaport, Descola og Sloterdijk i *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* og andetsteds, at religionslærere i hele Jylland underviser deres elever i USPer, ontologier og aksetidens udstigere.

Hans Jørgen slog ikke blot fast – uddannelsespolitisk – at religionsvidenskab (og humaniora i almindelighed) er nødvendige for samfundet i kraft af uddannelsen af gymnasielærere. I hans undervisning og formidling anes også et svar på det didaktiske spørgsmål, hvad målet for religionsfaget bør være. Hvad angår indholdet, skal religionsfaget formidle et bredt kendskab til religion som kultur- og samfundsfænomen. Alle religioner kan i princippet tages op: nutidige og historiske, små og store. Desuden må faget gerne formidle en forståelse for, hvad religion som sådan er for en størrelse, og her har Hans Jørgen udviklet en religionsforståelse, som på religionsvidenskabelig vis er forankret i Durkheim og Rappaports religionsteorier, men som samtidig peger bagud mod kristendomskundskab og videre mod Grundtvig. Kernen i den grundtvigiansk-durkheimiansk-rappaportiansk-lundagerske religionsforståelse er, at religion ikke er tosset og tilbagestående, men faktisk har noget at byde på også for moderne mennesker. Som "Sankt Roy" (Lundager Jensen 2003, 75) formulerer det: ritual og religion er forudsætninger for selve menneskeheden. Religion sikrer sammenhængskraft i samfundet og giver livet dybde og mening for den enkelte. Sekularisme går imod selve kulturens og samfundets væsen, men ureflekteret fundamentalisme er uegentlig religion og går heller ikke an.

For en dansk læser, der er vant til at betragte de humanistiske universitetsuddannelser som gymnasielæreruddannelser, lyder alt dette måske ikke særligt opsigtsvækkende. Men fra min udkigspost i Holland, hvor jeg siden 2009 har været ansat ved afdelingen for religionsvidenskab ved Leiden Universitet, kan jeg meddele, at en tæt alliance mellem universitet og gymnasium langt fra er givet. Her er traditionen for at betragte de humanistiske universitetsstudier som gymnasielæreruddannelser gået tabt, og de fleste af mine kolleger anser det for under deres stand at formidle til gym-

nasielærere og andet godtfolk. På grund af denne hovskisnovskiholdning har humaniora i Holland bragt sig selv netop i den relevans- og legitimationskrise, som Hans Jørgen i 1981 advarede imod.¹

Den lundagerske fagforståelse og religionsundervisningen i Holland

De seneste år har jeg arbejdet med at styrke religionsundervisningen i Holland. Det er noget af en udfordring, for af historiske grunde er religionsundervisningen i Holland indrettet ganske anderledes end i Danmark. Artikel 23 i den hollandske grundlov garanterer forældres ret til at oprette egne friskoler på blandt andet religiøst grundlag, og omkring 70 % af alle grundskoler (4-11 år) og gymnasier (12-15/16/17 år alt efter type) har stadig en konfessionel signatur.² Også seminarierne og universiteternes religionslæreruddannelser bærer præg af en konfessionel arv. En del uddannelser har holdt fast i en decideret forkyndende undervisningsmodel, men siden 1990 har flere protestantiske læreruddannelser bekendt sig til en verdensreligionsmodel, mens mange katolske læreruddannelser ændrede fagets navn til 'livsanskuelse' (*levensbeschouwing*) og gjorde det til undervisningens mål at hjælpe eleverne med at udvikle deres personlige livsanskuelse. Den forkyndende model, verdensreligionsmodellen og livsanskuelsemodellen har kunnet udvikle sig parallelt, fordi det hollandske undervisningsministerium fører en passiv politik over for religionsfaget. Religionsfaget er ikke obligatorisk (og findes stort set ikke på de offentlige skoler), ministeriet udarbejder ingen læreplaner for faget, og som det eneste fag i skolen er religionsfaget undtaget kravet om, at lærerne skal have indholdsmæssigt kendskab til fagets stofområde. Læs lige den sætning igen.

Det er op ad bakke, men jeg har fundet inspiration i den lundagerske fagforståelse. Mest grundlæggende har jeg som Hans Jørgen insisteret på, at religionsvidenskabsstudiet også i Holland bør have som mål at uddanne gymnasielærere, dels for at tjene samfundet, men også af egeninteresse – for at sikre jobperspektiv og større optag. I 2017 oprettede jeg sammen med en gruppe for sagen vakte arbejdsgruppen Religionsvidenskab og undervisning under Det Hollandske Selskab for Religionsvidenskab (*Nederlands Genootschap voor Godsdienstwetenschap*), og samtidig spillede jeg en birolle i oprettelsen af Ekspertisecentrum for livsanskuelse og religion i ungdomsuddannelserne (*Expertisecentrum levensbeschouwing en religie in het voortgezet onderwijs*; LERVO). Religionslærerforeningen, profilorganisationerne for henholdsvis de kristne og de offentlige gymnasier samt alle universiteter og seminarier, der uddanner religionslærere (i alt 17 styk!), er partnere i LERVO. De seneste år har Leiden Universitet udlånt mig til

¹ Jeg har andetsteds redegjort i detaljer for den hollandske religionsvidenskabs selvforskyldte krise. Som ondets rod pegede jeg på det tredobbelte fravær af (1) en formidlingstradition, (2) et tæt samarbejde med gymnasieskolen og (3) en selvforståelse som selvstændig disciplin. Jeg foreslog også de nordiske lande og i særdeleshed Danmark som forbilleder. Se Davidsen (2020a).

² I diskussionen af religionsundervisningen i Holland anvender jeg for overskuelighedens skyld begrebet gymnasium for hele raden af ungdomsuddannelser, fra hvad der svarer til gymnasium til teknisk skole i Danmark.

LERVO godt en halv dag om ugen for at lede en arbejdsgruppe af lærere og fagdidaktikere, der arbejder for at udvikle en vejledende læreplan for fagområdet 'livsanskelse og religion', som kan benyttes på alle gymnasier, både de konfessionelle og de offentlige (Davidsen 2020b). Som kronen på værket lancerede vi i Leiden i 2020 en ny kandidatuddannelse rettet specifikt mod gymnasielærergerningen – den første i Holland på religionsvidenskabeligt frem for teologisk grundlag.

I Danmark og internationalt har især Tim Jensen med stor ihærdighed slået til lyd for en religionsvidenskabeligt baseret religionsundervisning (Jensen 2017), men jeg deler Hans Jørgens bredere forståelse af, hvad religionsvidenskab er, og hvad religionsvidenskabeligt baseret religionsundervisning kan indebære. Selvfølgelig skal eleverne lære om et antal religioners historie, myter, ritualer og etik, og de skal lære, at fx skriftløse folks religioner, antikke religioner og moderne, ikke-institutionel spiritualitet fungerer anderledes end de såkaldte verdensreligioner. Eleverne skal også lære at analysere kritisk og at sammenligne, samt opnå indsigt i processer som radikalisering og sekularisering. De skal med andre ord lære at arbejde med religion fra et distanceret eller objektivt perspektiv (jvf. Davidsen 2020c). Det er Tim Jensen, Hans Jørgen og jeg rørende enige om. Men jeg mener, at det er fuldt foreneligt med religionsvidenskabens væsen *også* at give plads til et mere engageret eller subjektivt perspektiv. Viden om, hvordan det *føles* at tilhøre forskellige religioner, hører også naturligt til religionsfagets stofområde. Hvad er danske eller hollandske muslimer fx stolte af ved deres religion, hvad synes de er vigtigt, hvad er vanskeligt? Hvad angår færdigheder i arbejdet med religiøse tekster, kan den analytisk-kritiske metode fint suppleres med en hermeneutisk tilgang, der sigter på at give eleverne indsigt i, hvordan religiøse tekster faktisk fortolkes og bruges. Det handler her ikke om at teologisere undervisningen, men om at supplere Tim Jensens historisk-kritiske tyngdepunkt med et antropologisk perspektiv, som den rappaportiansk-lundagerske religionsforståelse har bedre blik for. Endelig gør det vel ikke noget, at undervisningen stimuler eleverne til at udvikle en holdning til det behandlede stof – både hvad angår samfundet (kan religiøst begrundet vaccinationsmodstand tolereres?) og hvad angår deres egen overbevisning.

Hans Jørgen udpegede for 40 år siden "pædagogikken" som firsernes store tema og forudså debatter om religionsfagets mål og indhold og om relevansen af religionsforskningen specifikt og humaniora generelt. Den forudsigelse holdt stik – og mere til. Disse debatter kører endnu for fuldt drøn. I Danmark, Holland og en række andre lande diskuteres for eksempel livligt om religionsundervisningen kan bidrage til gensidig tolerance mellem befolkningsgrupper med forskellige livsanskuelser og dermed fremme solidaritet og medborgerskab. Medborgerskabsdiskursen understreger religionsfaget og religionsforskningens samfundsrelevans, men kan have en tendens til snævert at fokusere på at håndtere akutte samfundsproblemer. Så vidt jeg kan se, ligger religionsforskningens samfundsrelevans i det bredere opdrag at formidle gedigen viden om religion og religioner. Som Hans Jørgen har udtrykt det, er problemet med religionsvidenskab de fleste steder uden for Aarhus (og problemet med humaniora generelt) – at den kun interesserer sig for "køn og magt", og derfor begrænser sig til

udadvendt og problempåpegende ideologikritik (islam er en voldelig/kvindeundertrykkende religion) samt indadvendt og navlebeskuende ideologikritik (hvis man hævder, at islam er en voldelig/kvindeundertrykkende religion, er det bare udtryk for ens egen hvidhed). Religionsvidenskaben må interessere sig for religion i egen ret og pirre offentlighedens interesse i religion bredt forstået. Heldigvis lykkes det over al måde i Danmark, hvor fx *Weekendavisen* hver uge bringer saglige artikler, kronikker og boganmeldelser om religion – i skarp kontrast med Holland, hvor det kun er folk som selv er religiøse, der interesserer sig for religion og da kun ud fra deres egen religions perspektiv. Hans Jørgen har været bannerfører for den stærke danske tradition for religionsvidenskabelig formidling. Vi kan ære ham ved at føre traditionen videre.

LITTERATUR

Dauidsen, Markus Altena

2020a “Theo van Baaren’s Systematic Science of Religion Revisited: The Current Crisis in Dutch Study of Religion and a Way Out”, *NTT Journal for Theology and the Study of Religion* 74 (3), 213-241.

<https://doi.org/10.5117/NTT2020.3.002.ALTE>

2020b “Voorstel basiscurriculum Levensbeschouwing en Religie”, *Narthex: Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie* 20 (4), 15-26.

2020c “Religiewetenschappelijke vakdidactiek”, in: Monique van Dijk-Groeneboer et al., eds., *Handboek Vakdidactiek Levensbeschouwing & Religie: Leren leven vanuit je wortels*, Expertisecentrum LERVO, 288-299.

<https://expertisecentrumlervo.nl/wp-content/uploads/2020/02/Digitale-versie-Handboek-Vakdidactiek-Levensbeschouwing-Religie.pdf>.

Jensen, Tim

2017 “RS-Based RE: Uphill, Uphill, Uphill”, in: Steffen Fürhdning, ed., *Working Papers from Hannover*, Brill, 199-231. https://doi.org/10.1163/9789004347878_011

Lundager Jensen, Hans J.

1981 “KK i anden halvdel af halvferdserne: Elvis, Fallos og kampen for et instituts identitet”, in: idem. & Erik Nørr, eds., *Religion på universitetet*, i serien *Religionspædagogiske Skrifter* 2, Aros Forlag, 106-111.

2003 “Roy Rappaport: *Ritual and Religion in the Making of Humanity*”, *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 43, 371-377. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i43.1901>

Markus Altena Dauidsen, lektor i religionssociologi, ph.d.
Leiden University Centre for the Study of Religion, Leiden Universitet

Hans Jørgen Lundager Jensen og Markus Altena Davidsen i januar 2005. Billedet stammer fra et dobbeltinterview i universitetsavisen *Campus* i anledning af indførelsen af den nye universitetslov af 2003.